

Bella modorában írott, szép vers. Annak idején hasonló módon búcsúzott Bella is Illyés Gyulától, s a sor most folytatódik. A lírai utak találkoznak itt, a nagy nemzeti költő nyomdokain lépdelő Hetek és Kilencek biztosítják a folytonosságot. És igencsak emlékeztet a vers az *Utassy József emlékezete*, amelyben József Attila *Ady emlékezete* című műve idéződik, utalván a híres sorra: „Hát akkor mért ölik naponta”. Hiszen meghalt... Igen, líránk tragikus sorsú poétái követik egymást az időben, ám nemcsak ez fontos, hanem legalább ennyire a vállalt örökség és folytonosság. Konok ébresztés ez, akkor is, ha van benne egy jó adag reménytelenség is. Például a „kávéházi szeglet” hiányát is érzékelteti Győri László. Hasonlóképpen fájdalmas számára a valóság

költőietlensége, finoman és nem tolakodva szól világunk gondjairól és ellentmondásairól.

Ugyanakkor azt sem tagadhatjuk, hogy van a kötetben itt-ott üresjárat is. Egy-egy olyan vers, amely nem hagy bennünk mély nyomokat. Ezáltal sajnos kissé egyenetlen a színvonal. A *Vigas*ban a hétköznapiság leírása nem mutat túl a közhelyeken, de *A mozgólépcső*ből nem hiányzik a lírai magaslat. Hagyományos szépséggel teli ez a mű, epikai elemekkel színezett költemény, melynek az anyja a főszereplője. Távolabbról Csoóri Sándor híres versének, az *Anyám szavainak* a rokona.

A személyesség hitele és a fent hangoztatott egyéb értékek teszik fontossá Győri László új kötetét.

Bakonyi István

Szociográfusok új nemzedéke

Körbejárt ország. Szociográfiai írások a magyarság helyzetéről, Éghajlat Könyvkiadó, 2011.

A Hítel folyóirat és a Nagyítás hetilap 2010-ben szociográfiai pályázatot hirdetett, melynek hét díjazott írása mellett a szerkesztőség által legjobbnak ítélt munkák is megjelentek a *Körbejárt ország* című kötetben. Nem hagyhatjuk szó nélkül, hogy azóta az ígéretesen indult, ám túl sokat markolt Nagyítás megszűnt. Róla őrzött pozitív emlékeinket gyarapítja, hogy része volt annak a nemes célnak a megvalósításában, hogy újhodjék meg végre a magyar irodalom hagyományosan élenjáró műfaja, a szociográfia. Az íráskedv felkeltésén, az új szerzők felkutatásán kívül fontos és részben teljesült célja volt a pályázatnak, hogy fényt derítsen arra: milyen társadalmi kérdések foglalkoztatják leginkább a XXI. század második évtizedében élő írókat.

Biztató jelenség a kötet olvastán, hogy a műfaj tágassága megőrződött, mind terjedelmi, mind tematikai értelemben. A rövid, inkább újságcikknek ható művek (Horváth Ildikó, Dobozi Eszter) mellett közlésre került egy PhD-dolgozatnak beillő alkotás is (Dr. Szilvási Csaba munkája): a Móricz Zsigmond Tiszacsécséjét felidéző terjedelmes dolgozat legnagyobb érdeme, hogy – a kötet írásainak túlnyomó részével ellentétben – előrehaladást, fejlődést is regisztrál a magyar társadalomban. Nem a negatívumok,

az extremitások, a túlzottan is elterjedt etnikai-nemzetiségi nézőpontok dominálnak ebben az alapos műben, hanem a megpróbáló évtizedek során mégiscsak javuló emberi viszonylatok. Tanulságos, ahogyan a szerző fricskázza azokat, akik mindenáron szegényparaszt famíliát kívántak fabrikálni a Móricz családból, akár még a szülőház meghamisításával is. Erénye még az idősebb nemzedékhez tartozó, szép újságírói múlttal rendelkező szerzőnek, hogy kézbevette a kissé elfeledett írófejedelm munkáit, s ezzel együtt ragadta meg azt a távlatot, amely a múlt és jelen között húzódik – szociográfiahoz elengedhetetlenül szükséges belátással. Jelezzük, nem mindenki vette magának a szerzők között ezt a fáradságot!

Az írások témaválasztásában erős konjunkturális szempontok érvényesültek. Nem tagadható ugyan, hogy a rendszerváltás felszakította a szólásszabadságot akadályozó zsilipeket, és nyugodtan lehet riportozni, elemezni a nemzetiségi üldöztetésekről, a lefoltott romakérdésről, de talán – két évtizeddel a hátunk mögött – elkelne végre a témaváltás. Nem szerencsés az sem, ha meghökkenő devianciákon csemegézik hosszan egy szerző, megfélemlítve arról, ha a társadalmi kitesztettség számára sokkoló élményét leírja, rögzíti, attól az még nem lesz sem szociográfia, de még kevésbé szépirodalom (Szilágyi Gyula).

Oknyomozó riportot írt az egri kórházbotrányról Tompa Z. Mihály. Nagy munka fekszik az írásban, mégis hiányérzetet kelt, mert túl nagy célnak tűnt az orvostársadalom általános problémáit ábrázolni. Nem jut messzebbre ugyanis annál, hogy az egekbe emel egy szakmát, amelyik – mondjuk ki nyugodtan – semmivel sem végez külön, jobb munkát, mint általában a többi hivatásrend. Ezt a naturalista vizsgálati részletek adagolása nyomán sem hisszük el a szerzőnek, még ha többet is tudunk ezután a vastagbéltükrözésről. Némi zavar támadt az írásban: szociográfia vagy tudományos ismeretterjesztés szeretett volna lenni? Az utóbbi lehet ugyanolyan fontos, mint az előbbi, de ettől még nem irodalom. Napi médiaismételgetés az orvosok nyugati munkavállalásával való fenyegetőzés, ami csak akkor lenne meggyőző, ha azt is megemlítené, hogy több ezer erdélyi magyar orvost Magyarország szívott el keletről. Tehát a nemzetközi munkaerőpiac valahogy úgy működik, mint egy keletről nyugatra irányuló népvándorlás. Ha ebből nem vesszük ki a részünket, bizony rosszul járunk. Ezért sem szabad idegenkedni a migránsoktól, akárcsak a belső népmozgásoktól, amelyek éppen úgy szükségesek napjainkban is, mint voltak mindenkor a történelemben. És máris a cigánykérdés közepén vagyunk. A dolgozatok legalább egyharmada ezt a kérdést célozza meg, vagy legalábbis érinti „ugyanvalóst”, ahogyan Tamási Áron szúrta mindig oda a szavak közé, ha ismert, de feldolgozatlanul agyonértelmezett problémák kerültek sorra. Nem mindegy, hogy milyen moralitással nyúlunk ehhez az égető, de történelmileg egyáltalán nem új problémához. A magyarságba csak úgy, mint a világ bármelyik nemzetébe folyamatosan olvadtak bele más népek felfrissítve, modernizálva, netán kissé lehúzza, hátráltatva jövetelükkel az alapnépességet. Az asszimiláció–disszimiláció kérdésében – véleményem szerint – döntő a reprezentáció kérdése. Minden újonnan érkező népelem valamilyen módon eltér a befogadó nemzetétől; szokásrendje, műveltsége lehet alacsonyabb vagy magasabb szintű. Foglalkozási struktúrája meghaladhatja fejlettségében a befogadóét, de el is maradhat tőle. Nem vezet jóra, ha sokáig megmaradnak az eltérések. A pásztorkodó kunokat, románokat nehezen emésztette meg a közben földművelővé vált magyarság. De sohasem feledkezhetünk meg arról, hogy eleink szintén pásztorkodtak, sőt roma módra sátoroztak is egy ideig. Valójában, ahogyan Komoróczy Géza gyakran kifejti, minden nemzetiségnek megvolt a maga „honfoglalá-

sa”. Jelezzük, hogy ezen a téren a középkori kun–jász–besenyő honfoglalás után XVII. század a románoké és a szerbeké volt, a XVIII. század – kissé leegyszerűsítve a német elemet – a sváboké, a XIX. a zsidóké, s a XX–XXI. század pedig, ha tetszik, ha nem, a cigányoké lesz. Nyelvükben már 90 százalékában magyarok, s helyes, hogy idézi a kötetben Dobozi Eszter a megkérdezett tanár szavait a cigánygyerekekről: „...meglehet, fél- vagy egy évszázad múlva az ilyen kislányoknak és utódaiknak köszönhetően marad fenn majd a mi nyelvünk.”

Örségváltás megy végbe a magyarságon belül az erdélyi Udvarhelyszéken is, ahogyan Zsidó Ferenc megírja. A helyi magyar romák ügyesebben alkalmazkodtak a nemzetközi rendszerváltáshoz, mert elmentek-elmenni dolgozni „Magyarba”, míg a helybéli székek – legalábbis az otthonmaradt öregek – csak keseregnek a múlton, amikor a cigányok még elmaradottak voltak. Ma már az a helyzet, hogy a faluban kisebbségben maradt magyar legények kéredeznek be a cigánybálba, nem úgy, mint régen, amikor fordítva volt. A leírás mesteri, de kiérezni, hogy a szerző szomorú, nem tetszik neki a változás. Ha nem is kellett volna tapasztalnia a jelenség miatt, kissé visszafogottabban fogalmazva, morálisan felülemelkedve, jobban szolgálta volna célját, székekelyföldi ismereteink gyarapítását.

Pogány Gábor szövege néha Hofi Gézát idézi, s nem a mintául szolgáló Tar Sándort. Nem nagyon írja le, csak sejteti, hogy jórészt romák az újjgazdagok, de süvölt az írásból a jöttment sikereseket kísérő társadalmi irigység, előítéletesség. A szerzőnek bizonyára érdemes lenne Nagykovácsi, Törökbálint vagy „Budatáj” bármelyik szigorúan őrzött villanegyedébe ellátogatnia, s tapasztalhatja, hogy az újjgazdagok nem biztos, hogy „bunkók” vagy az etnikumhoz tartozók, ám legalább akkora társadalmi feszültséget jelentenek, mint az általa ábrázolt faluvégi-külvárosi helyzet.

Balipap Ferenc viszont hiteles együttérzéssel írt a gyulai romákról, beleágyazva a kérdést abba a közegbe, ahová való. A süllyedő, elnéptelenedő magyar térségek problémájába. Ahonnét elköltöznek, kihálnak a magyarok, oda bejönnek az erdőkből a cigányok, s beköltöznek a közben rommá vált parasztházakba. És most engedjen meg az olvasó egy személyes kitérőt. 1965-ben az ELTE bölcsészhallgatójaként az egymással szomszédos, bár megyehatárral elválasztott (Vas–Zala) Csehimindszenten és Mikosszéplakon vettem részt kötelező gyermeknyaraltatáson. Tavaly, 46 év múltán megemlítette szerelő barátom, hogy másnap,

hétvégén „Mikószéplakra” megy használt gépeket venni. Ugyanis az egész falu abból él, hogy azokon a bizonyos jeles napokon kiauatózik Ausztriába, a lomtanításokra. Begyűjtik a kidobott holmit, feljavítják, s árusítják. Öt évtizeddel ezelőtt a mikószéplaki cigányok a faluszéli erdőben sátoroztak, ma az egyesült Európában gyűjtik be a felesleges holmit. Van tehát némi előrehaladás, ha közben szemet szúr is a rendtelenség, a gyakori káosz. Minden előrehaladás felveri a port, de az előbb-utóbb leülepszik. Valahogy így van ez a társadalomban is, ha bekövetkezik a kiegyenlítődés; csökken vagy talán meg is szűnik az alul- vagy felülreprezentáltság. Rajtunk, és a társadalmat vizsgáló szociográfusokon is múlik, hogy megértsük ezeket a folyamatokat.

Magyarázni ugyan lehet a sérelmeket, a depressziót, de elfelejteni sohasem – idézi fel a németek, magyarok kitelepítésének, kálváriájának történetét Ritter György és Keszeli Ferenc. Az utóbbi szerző, akinek írásai komoly visszhangot váltottak már ki a magyar sajtóban, meggyőzőbb, mint társa, mert a felvidéki magyarság sorsát nosztalgiába, időnként könnyű derűt fakasztó humorba képes ágyazni – Csehországból gyermekeit, unokáit odahagyva, az utoljára kisgyermekként látott szülőföldre visszaköltözött – öreg barátja, Dömötör Vidor sorsának felidézésével. Vidor bácsi Radisláv Domotor volt – évtizedekig:

„Csehben” sem az „ö” betűt, sem a „Vidor” keresztnévet nem ismerték, s nem is voltak hajlandók elfogadni. A remek írás, anélkül, hogy főszereplője narratíváját megbontaná vagy a történelemből bakugrással a jelenbe vetné magát, el tudja mondani a mai szlovákiai nyelvharc lényegét is, a demokratikus nemzeti elnyomást, ami Keszeli szerint tulajdonképpen a provinciális globalizáció tünete, és könnyen vezethet el „globális provincializmushoz” (77). A viszonylag rövid írás sokrétűségét bizonyítja, hogy a szerző a felvidéki magyarságot ért sérelmek mellett – Vidor bácsi interpretálásában – felvillantja a szudéta németek megpróbáltatásait is, hiszen a deportált magyarokat a második világháború után a kitelepített németek helyére szánták.

Szívesen olvastuk a többi szociográfiát is. Szó van bennük deklasszálódásról, 1956 utáni megpróbáltatásokról, a rendszerváltozás utáni társadalmi elbizonytalanodásról, regionális feszültségekről. A könyv tartalma és címlapja fedi egymást. A „körbejárt ország” valójában a történelmi Magyarország, amelynek magyar népe lényegében ugyanolyan hányattatásokon ment keresztül, némi nyelvkérdéssel megtévezve, mint az anyaország lakossága. Rendszert váltottunk, asszimilálunk, de várhatóan magyarok maradunk. Köszönet a kötet elkészítőinek: Antal Józsefnek, Mórocz Imrének, Kovács Lajos Péternek és Lengyel Klárának.

Szabó A. Ferenc

A hazugság mint rendszerfundamentum

Tulipán Éva:
Szigorúan ellenőrzött emlékezet.
A Köztársaság téri ostrom 1956-ban
Argumentum, 2012.

Az 1956. november 4-én Budapestet tűz alá vevő szovjet tankok páncélbugyrában született és formálódott Kádár-rendszer számára az jelentette volna a legkényelmesebb és legstabilabb legitimációs alapot, ha Nagy Imre lemond miniszterelnöki posztjáról és önkritikát gyakorol. Ez egyúttal a forradalom megtagadását jelentette volna. Marosán György utóbb, a huszonötödik évforduló alkalmából adott interjújában szemére vetette a mártír-miniszterelnöknek, hogy megátalkodottságában mindezt nem tette, pedig ha hajlik az együttműködésre, akár az Országgyűlés alelnöke is lehetett volna.

A legitimitás forrása így nem lehetett – a Marosán által 1956 novemberében még reálisnak tetsző – politikai alku. A magyar novemberben még Nagy Imre nemzete volt. A szovjet tanácsadók – élükön a Malétereket letartóztató KGB-elnökkel, Ivan Szerov hadseregtábornokkal, aki azzal, hogy 1939 ősze és 1941 júniusa között több százezer lengyelt deportált Szibériába, kiérdemelte „a szovjet Eichmann” nevet – Nagy Imréék elrablása előtt azt javasolták Kádáréknak, hogy példát statuálандó, néhány embert nagy csinnadrattával akasszanak fel. Szabó Jánost, Dudás Józsefet és Zólyomi Lászlót feltehetően ezért ítélték már 1957. január 14-én a fellebbezés lehetősége nélkül halálra. Nyolc nappal

